

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ЗРІЗ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ДМИТРА ДОНЦОВА

О. Р. МИКИТЮК, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»

E-mail: MykytyukStek@ukr.net

Анотація. На сучасному етапі не подано мовної характеристики інтелектуальної спадщини Дмитра Донцова, не показано семантичного навантаження пласту лексики його праць. Досі поза увагою залишається науково-публіцистичний стиль, у якому система відношень між словами є чинником актуалізації уваги.

Мета статті – розглянути лексико-семантичний зріз тексту «Дух нашої давнини» як систему творення мовної картини світу. Поставлена мета дозволяє відтворити погляди автора, проаналізувати роль антонімії, синонімії, паронімії та омонімії як основи суспільно-політичного навантаження твору, виявити найчисельніший тип лексико-семантичних відношень у тексті Дмитра Донцова, з'ясувати конотацію перифраз, антитез тощо.

Результати: вперше за об'єкт мовного дослідження взято твір «Дух нашої давнини» Дмитра Донцова; показано державотвірну, націєтвірну та аргументативну функції мови; описано роль автора у творенні лексико-семантичної системи твору; з'ясовано самотвірний стиль автора.

Перспективою дослідження є: показати тенденції вживання антитези, ампліфікації, параномазії та інших стилістичних явищ в різних творах автора; виявити лінгвостилістичні особливості філософських, культурологічних, політичних творів публіциста; виокремити лексико-семантичні явища не лише на рівні синхронії, а й на рівні діахронії.

Ключові слова: мовна картина світу, лексико-семантичні відношення, суспільно-політичне навантаження лексики, Дмитро Донцов

Актуальність. Лексико-семантична система науково-публіцистичного тексту вимагає особливого дослідження на певному етапі, позаяк мова завжди віддзеркалює національну картину світу, суспільні взаємини, ідеологію певного автора, його літературні та філософські погляди.

Тому необхідним є розгляд мовно-ментального зрізу, яке відтворює слово в праці «Дух нашої давнини». Вивчення інтелектуальної спадщини Дмитра Донцова принципово потрібне для сьогоденного мовно винищеного Сходу, позаяк уродженець Мелітополя (попри політичні репресії, нищення правопису, заборони форм слів та самих слів) подає нам взірець самотвірної української мови, насиченої низкою увиразнювальних засобів. Тому доречним є розгляд творів мислителя, який був яскравим представником національної еліти, від якої «великою мірою залежить» «мовне самоствердження, його успішність» [22, с. 319].

Твори Дмитра Донцова є передусім об'єктом вивчення літературознавців (на сьогодні Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова видав 10 томів його творів). Проте донині не показано, як мовні засоби здійснюють вербалізацію картини світу. Отже, актуальним є дослідження антонімії, синонімії, омонімії та паронімії,

які відтворюють самотутню мікросистему в побудові тексту Дмитра Донцова, розкривають націє-, державотвірну та репрезентативну функції мови

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лексичне значення слова на сьогодні є «актом інтерпретації фрагмента світу людиною; ...ментальною сутністю, здатною отримати своє власне буття тільки в людській свідомості» та має «енциклопедичний характер» [8, с. 18]. Лексико-семантична система мови є предметом опису не лише традиційної структурної семантики [6; 23], а й є об'єктом розгляду лінгвостилістики [5; 10; 14], прагмалінгвістики [1; 4; 13], етнолінгвістики [3; 8], лінгвонаціології [17] та ін. Усі ці дисципліни крізь призму мови відтворюють найрізноманітніші характеристики суспільного світогляду та світосприйняття. Мовна (національно-мовна, когнітивна, ментальна) картина (модель) світу є також є об'єктом розгляду низки ґрунтовних досліджень [8; 11; 18; 19; 21]. Отже, лексику як найбільш динамічну категорію акумулюють твори письменника.

Мета – розглянути лексико-семантичний зріз тексту «Дух нашої давнини» Дмитра Донцова як систему зображення мовної картини світу, встановити зв'язок лексики твору зі світобаченням автора. Поставлена мета передбачає такі завдання: 1) показати погляди автора крізь призму лексики; 2) проаналізувати роль антонімії, синонімії, паронімії та омонімії як основу суспільно-політичного навантаження твору; 3) визначити особливості функціонування антонімії, синонімії, паронімії в науково-публіцистичному тексті; 4) виявити найчисельніший тип лексико-семантичних відношень у тексті Дмитра Донцова; 5) з'ясувати конотацію перифраз, антитез тощо.

Методи. У статті використано: метод інформаційно-сміслового аналізу, що розкриває перед читачами знання про світ з погляду позиції автора; метод структурної семантики, що дозволяє виявити системно-структурні відношення між словами; метод текстоцентричного аналізу, позаяк з'ясування мовного змісту йде «від тексту до розгляду категоріальної та індивідуальної семантики слова» [23, с. 10]; метод комплексного аналізу, завдяки якому простежуємо зв'язок з іншими науками, зокрема літературою, історією, політологією, філософією тощо. Як допоміжні використано інтерпретаційний, наукового спостереження, описовий, узагальнювальний методи.

Результати. Відтворення мовно-етнічної картини світу неможливе без проникнення в лексико-семантичну систему науково-публіцистичного тексту.

Систему цінностей автора, його світоглядіві переконання, тогочасну епоху, знання, надбані «людиною завдяки власному і суспільному досвіду» [16, с. 22] завжди зафіксовано в певному творі. Праця «Дух нашої давнини», написана 1944-го року в Празі, не була вилучена з вжитку з огляду на відсутність її на території України, відтак не стала об'єктом нищівної критики тогочасної влади. Саме тому текст є цінним для дослідження та вивчення. Безапеляційність суджень, твердість у визначеній позиції, гострий розум, націоналістичний світогляд, – усе це знайшло відбиток у лексико-семантичному зрізі тексту.

Бінарність (від лат. *bis* – *двічі*) світу (позаяк маємо життя та смерть, добро та зло, небо та землю) у тексті Дмитра Донцова має своє увиразнення в протиставленні видових понять, тобто **антонімах**. Найбільше антонімічних пар характеризує структурування суспільства, бо маємо: **праві і ліві верстви** [9, с. 6], **доосередні й відосередні сили суспільства** [9, с. 11], **вища каста й нижча** [9, с. 55]. В «антонімічних значеннях» «виразно й рельєфно виявляється елемент порівняння, співвідношення, а на основі цього й розкриття всіх значеннєвих ознак, хоч яких витончених та глибинних» [6, с. 33]. Погляди автора увиразнює також

низка контекстуальних синонімів: *стрясає – уникає* [9, с. 106], *не вибір, а селекція* [9, с. 146], *закон Божий і диявольський* [9, с. 11]; *справи – привати* [9, с. 59], *щось дуже добре – велике ледащо* (йдеться про Т. Шевченка) [9, с. 104].

Інтелектуалізм тексту підкріплено численними цитатами з Біблії (*світло – темрява* [9, с. 146]), творами Г. Сковороди (*невидиме сильніше за все видиме* [9, с. 64]) та І. Котляревського (*Що **строїть** треба, то **ламали**, Що **треба кинуть**, то **ховали**, що **класть в кишеню**, **клали в рот*** [9, с. 22]).

Для підсилення виразності автор наймовірно часто використовує змістовий контраст і таким чином концептуально зіставляє протилежні погляди, явища, що стилістично відтворює антитеза, яка увиразнює культурне тло певної епохи, передає колорит мови письменника.

Антитези Дмитра Донцова стосуються: 1) суспільних каст, 2) ідеології України та Росії, 3) ідейно-світоглядних цілей провідної та підвладної верстви, 4) ставлення до землі різних груп людей, 5) *меча та плуга*, 6) етнічного походження людей, 7) опису церкви, особливостей культури, розуміння раю.

1) Протиставлення суспільних каст йде від перших сторінок тексту. Дмитро Донцов звертається до «тих, які покликані створити нову касту “луччих людей”», відтак з одного боку – це *шляхетні*, а з іншого – *безсоромні та розбійники*; з одного боку – *мудрі та зрячі*, а з іншого – *сліпі та дурні*; з одного боку – *мужні*, а з іншого – *слабі та трэси* [9, с. 6]. Зрештою, уся праця написана для «немногих»: *немногим лиш дано звершити **многе*** [9, с. 6], тобто автор вже у присвяті твору пояснює своє ставлення до загалу за допомогою зіставлення лексем *многі – немногі*. Інші антитези щодо щаблювання суспільства також виразно контрастні: (*каста*) *організуюча і підвладна, панівна і простолюдна* [9, с. 42], *формотворць – людина з маси* [9, с. 67], (*верства*) *вища – нижча* [9, с. 59]. Особливо ідеологічно викривальні, критичні антитези засвідчують принциповість мислителя, його непохитність в обстоюванні позицій.

Дмитро Донцов аргументує свою правду творами з літератури. Наприклад, теоретик націоналізму відтворює погляди Українського Пророка, який діаметрально протилежно ділить суспільність на *войовничу, організуючу, і – працюючу; на людей шаблі й булави, і – плуга й коси* [9, с. 54]. За допомогою антитези подано розмежування людей у Т. Шевченка: *святі лицарі і – підлі раби; мужицькі душі; козаки і – плебеї-гречкосії; простий народ і лицарі; люди «білого тіла»; козаки, як окрема каста, з особливою, «чистою несукроватою кров'ю» і – «свинопаси» з «гнилим серцем». Козаки-лицарі і гречкосії – це «вічне протиставлення двох каст у цього “мужицького поета”»* [9, с. 54].

Антитезою потверджує свою думку Дмитро Донцов і тоді, коли пояснює кастовість суспільства, що має своє відображення у творах Лесі Українки (*провідники, формотворці та (з іншого боку) невідомі і темна юрба* [9, с. 54]) та Є. Маланюка (*є люди зроблені з «варяжської сталі, з візантійської міді», з «гордим обрисом і гострим зором» та з кардинально протилежними позиціями є люди серед ідилії «садка вишневого коло хати», серед ідилії безтурботного працюючого розніженого субстрата* [9, с. 54]). Поняття *варяжка сталь, візантійська мідь* споріднене з активною виразною позицією Дмитра Донцова, що допомагає формувати в читача державотвірну позицію.

Уживання висловів з творів Т. Шевченка, Лесі Українки, Є. Маланюка та ін. засвідчує, що автор спирається на культурно-історичний досвід свого народу, його світогляд, національні традиції, психічні особливості.

Усі антитези твору Дмитра Донцова творять наймовірно розлогі синонімні ряди. Наприклад, провідну верству з високими ідеалами відтворюють такі

словосполуки-синоніми: *володарська каста, суспільність войовнича, каста панівна; люди шаблі й булави; святі лицарі; козаки, як окрема каста, з особливою, «чистою несукроватою кров'ю»; люди зроблені з «варяжської сталі, з візантійської міді»*. З іншого боку їм протиставлено *хліборобів; людей плуга й коси; плебейів-гречкосіїв; виконавців; чорноробів; «свинопасів» з «гнилим серцем»; земляків Шевченка, що гнуться мов ті лози, куди вітер віє* тощо.

Виразно контрастні антитези Дмитра Донцова щодо шаблювання суспільства а) відтворюють загострене протистояння між різними суспільними верствами, б) змушують читача бути на вершині суперечок між різними політичними класами, в) допомагають «дорости» до політичного дискурсу, г) скеровують читача в певне інформаційне русло, г) дають змогу повірити позиції автора, для якого найважливішим була «тверда принциповість і прямота» [2, с. 25].

2) На основі численної політичної аналітики та культурологічної есеїстики Дмитро Донцов переконливо та аргументовано протиставляє ідеологію *України* та *Росії*. Пояснюючи, що пропагує «більшевизм», автор у творі «Дух нашої давнини» відтворює ті чинники, що творили країну. У *Росії* – це *культ власної державности, імперіялістичний розгін, дух комбативности, завойовництва, расової вищости*, натомість антитезою є творення *України*, де влада намагалася *знеславити й зогидити... всі славні спогади минулого, шляхетну гордість вільного народу, його завзяття, предківську мудрість, власну правду* [9, с. 6]. Відтак Росія уславлювала абсолютизм та творила сильну провідну верству, а в свідомості українців виховувалася ідея лише слухняного виконавця чужої волі.

3) Мета книжки «Дух нашої давнини» – створити міцну інтелектуальну еліту. Саме тому автор подає шляхом нанизування протиставлень ідей провідної верстви та підвладної: а) для одних – *сила або слава суспільности*, для інших – *щастя й добробут окремих частин*; б) для одних *скоординованість частин, підпорядкування одній думці*, для інших – *вигода поодиноких частин і спокій*; в) для одних – *тримати вкупі суспільні атоми*, для інших – *дати їм свободу відскакувати й розривати форму*. Далі Дмитро Донцов висновкує: «Все є різне в цих двох верствах» [9, с. 114].

4) Методом антитези з'ясовано ставлення до землі різних груп людей. Для одних земля – це те, що відтворює вищі цілі: *славу, експансію, Бога, мораль, добро наступних поколінь*, для інших – *земля – це власний лан* [9, с. 114]. Автор вмотивовує, що для володарської каста земля – *не ґрунт, що дає плоди, не «ставок, млинок чи вишневий садок», лише отчизна, вкрита славою її оборонців*, отже ставлення до землі *героїчне, трагічне*, а для гречкосія *ідилічне* [9, с. 114].

Автор неодноразово дає відверто точну характеристику землі чи степу. Приміром, *степ* зображено як могутній символічний український обшир, *де чути звіриний свист, де вовки грозять по яругах, де клекотять орли*, а з іншого боку – *розміряний степ хлібороба з жайворонками, ясним сонечком, з безхмарним небом* [9, с. 114]. Підсилює характеристику степу звукове та кольористичне [15] тло, подане як увиразнювальний чинник. Образ степу є глибоко символічним не лише в працях Дмитра Донцова. Мовознавець Л. Ставицька зазначає: «Смислотворчою одиницею в образному плані національного простору лишається “степ”, що у суб'єктивному плані поборників національної ідеї уособлює свободу» [20, с. 46].

5) З поняттям землі співзвучна антитеза *меч – плуг*, що неодноразово використана в творі. Володар *не плугом зачеркує він границі свого ґрунту, а мечем – границі своєї землі, отчизни* [9, с. 114]. Дмитро Донцов протиставляє

меч плугатаря до меча оборонця або наїзника, відтак йде низка антитез: бо оборонці своєї землі, люди вищої касті снопи молотять **не ціпами**, а **списами**, на тоці не **колосся** кладуть, а **життя** своє, віють **не зерно** від полови, а **душу** від тіла [9, с. 114].

6) Автор, звертаючись до «духу давнини», пояснює причини різних сутностей людей за допомогою етнічного походження. Зображаючи зовнішність остійця, автор у характеристиці обличчя, уст, побудові обличчя, типові тіла використовує антитезу: *Обличчя матиме не штивне, а обвисле, не сухе, а товсте, не гранчасте, а округле. Уста не виразно, а слабо зарисовані. Устрій обличчя не мужеський, а скорше «бабський»* [9, с. 105].

Кардинально різними зображено тип поведінки медитеранців (*бистродумні, запальні, пристрасні, жадібні змін, меткі*), нордійців (у яких *спокій і певність себе людини чину*) та остійців (що мають *працьовитість мурашки, метушливість*) [9, с. 108]. Позиція автора точна, підкріплена величезним інтелектуальним багажем, знаннями історії, культури, традицій.

7) Опис церкви, особливостей культури, розуміння раю також подано крізь призму антитези. Наприклад, церква є *підпора* (для «хромих»), але *казнь* (для блудних), *надіжда* (для «отчаявшися»), але *разрушеніє* (для «нечистих») [9, с. 98].

Усе в творі подано крізь призму зіставлення. Навіть розуміння *раю*, на думку панівної касті, – *це гарцювання, воювання, панування, пересідання з сідла рабського в сідло золоте* [9, с. 135], а в «демократичних смердів» це – *відпочинок, відпруження*.

Антитези Дмитра Донцова є часто повторюваними, вони є наскрізним елементом тексту, творять своєрідне «вістря», мають, таким чином, смислове навантаження. Антонімічність мислення автора відтворює універсальну категорію протистояння, що має своє вираження у всіх типах людських знань (математиці, фізиці, логіці, філософії тощо) [7].

Ідеологічне тло твору, в основі якого є антонімія, передають не лише антитези, а й контрастні непокдані поняття, тобто **оксиморони**. Наприклад, церква є *беззаконним закон* [9, с. 98], панує *стала несталість* [9, с. 106] та (за Сковородою) маємо *рівність в нерівності* [9, с. 54].

Зрозуміло, що праця написана єдино нормативним правописом 1928-го року, який (будучи забороненим в Україні) діаспора поширювала та впроваджувала в життя. Відтак Дмитро Донцов вживає вилучені свого часу з українського мововжитку слова. Приміром, автор чітко розрізняє існування в українській мові **паронімів** *духовий* (пов'язаний з моральною силою, поглядами, прагненнями, сферою ідей людини; нематеріальний) та *духовний* (що стосується релігії, наприклад, *меч духовний* [9, с. 98]). Чільне місце в творі теоретика належить прикметникові *духовий*: *духові недуги* [9, с. 100], *духова еліта* [9, с. 110], *духові скарби* [9, с. 148], *духове понад тілесне* [9, с. 146].

Уміння володіти доречним та точним словом засвідчує **парономазія**, тобто образне вживання співзвучних слів. Наприклад, «люди іншої психічної вдачі» вийдуть *не з вибору, а з добору* [9, с. 144], лицеміри княжих часів *думали про честь як про свою часть* [9, с. 35], «здемократизоване панство» цікавила *не слава, а справа* [9, с. 18].

Увагу читача привертає нанизування ідеографічних **синонімів**, що творять **ампліфікацію**. Кожне наступне слово-синонім є переконливішим (за В. Ващенком «підсильне» значення), точнішим за попереднє, характеризує певне поняття з іншого боку, «активізує інтуїцію, напружує і спрямовує увагу дослідника» [6, с. 32].

Аби охарактеризувати ознаку теперішніх *безтрадиційних часів*, Дмитро Донцов зі засуджувальною інтонацією використовує значеннєво подібні лексеми **«униніє», сум, туга, жаль**, що *«стали ... майже чеснотою»* [9, с. 77–78].

Численна ампліфікація в творі «Дух нашої давнини» – це своєрідний маркер-блискавка твору, що відтворює мислення автора та збуджує уяву.

Оскільки ідея твору – це створити ідеологічно новий тип людей, автор і конкретно, і описово (що відтворює **перифраза**) звертається до «тих, які покликані створити нову касту *“луччих людей” – єдиний маяк у божевільнім хаосі нинішнього дня»* [9, с. 6]. Усі синонімні ряди (подані в статті) до володарської верстви – це своєрідні перифрази, бо це *люди шаблі й булави; святі лицарі; оборонці землі* тощо.

Перифрази в науково-публіцистичному тексті – це увиразнювальний засіб, вони створюють позитивну або негативну авторську конотацію та «передають концепти глибинного рівня, використовувані підсвідомо, вони точніше відтворюють індивідуальну картину світу мовця» [12, с. 33].

Висновки і перспективи. Лексико-семантична система мови є відображенням суспільно-політичних, національних, літературних, філософських поглядів Дмитра Донцова.

Завдяки постійним протиставленням, нанизуванню синонімів, доречним паронімам науково-публіцистичний текст теоретика й ідеолога українського націоналізму є дієвим засобом впливу на творення національної еліти, яка здатна змінити свідомість суспільства.

Стилістичні засоби тексту (антитеза, ампліфікація, оксиморон, паронімазія, перифраза) є яскравими мовно-виражальними засобами у творенні мовної картини світу. Розлогі цитати з Біблії, творів Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, Є. Маланюка – це не лише відбиток глибоких знань з української культури, а й увиразнення авторської позиції.

Найчисельнішою в тексті є антитеза, завдяки якій автор засадничо підкреслює контрастне протистояння певних світоглядових ідей та явищ суспільного життя, яскраво увиразнює характерні деталі зображуваного, виразно відтворює описувану ситуацію. Добір антитез відтворює суб'єктивну оцінку автора.

Викривальний, критичний, принципний індивідуальний стиль публіциста-трибуна є наскрізним елементом усього твору. Лексико-семантичного зріз лексики твору Дмитра Донцова засвідчує державотвірну, націєтвірну, активізаційну та аргументативну функції мови.

Перспективою дослідження матеріалу є:

- дослідити національно-мовну особистість Дмитра Донцова на основі лексики за походженням та виявити закономірності її вживання;
- показати тенденції вживання антитези, ампліфікації, паронімазії та інших стилістичних явищ в різних творах автора;
- виявити лінгвостилістичні особливості філософських, культурологічних, політичних творів публіциста;
- охарактеризувати синонімне, антонімне поле в межах категорії звуку, кольору, відчуття;
- виокремити лексико-семантичні явища не лише на рівні синхронії, а й на рівні діахронії.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт [Текст] / Арутюнова Н. Д. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
2. Баган О. Ідеолог національної величі [Текст] / О. Баган // Дмитро Донцов. Хрестом і мечем. Твори. – Тернопіль : Рада, 2010. – С. 8–66.
3. Барилова Г. К. Українська етнолінгвістика: [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. К. Барилова, К. Д. Глуховцева. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 228 с.
4. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: [Текст] / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
5. Богдан С. К. Методи й методика лінгвостилістичних досліджень : методичні рекомендації для студентів-філологів [Текст] / С. К. Богдан. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 28 с.
6. Ващенко В. С. Українська лексикологія. Семантико-стилістична типологія слів [Текст] / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1979. – 126 с.
7. Векуа Н. Антонімія як лексико-семантичне явище / Н. Векуа // Дивослово. – 2007. – № 6. – С. 26–32.
8. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: [Текст] / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
9. Донцов Д. Дух нашої давнини [Текст] / Д. Донцов. – Львів–Київ : Накладом Ю. Криворучка, 2011. – 160 с.
10. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту [Текст]: навч. посіб. / Т. А. Єщенко. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 264 с.
11. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика. Нариси. [Текст] / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
12. Копусь О. Перифрази як елемент концептуальної картини світу в романах Олеся Гончара [Текст] / О. Копусь // Дивослово. – 2013. – № 1. – С. 33–37.
13. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: засоби вираження категорії оцінки в українській та російській мовах [Текст]: автореф. дис. ... докт. філол. наук 10.02.01; 10.02.02 / Т. А. Космеда. – Х., 2001. – 32 с.
14. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: [Текст]: Навч. посіб. / І. М. Кочан. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
15. Микитюк О. Кольороназви як відтворення ідеології Дмитра Донцова [Текст] / О. Микитюк // Лінгвостилістичні студії: наук. журн. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – Вип. 4. – С. 144–153.
16. Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша [Текст]: автореф. дис. ... докт. філол. наук 10.02.01 / А. К. Мойсієнко. – К., 1997. – 32 с.
17. Радевич-Винницький Я. К. Мовна складова національного буття: Студії з української лінгвонаціології [Текст] / Я. К. Радевич-Винницький. – Київ; Дрогобич : Посвіт, 2013. – 268 с.
18. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира [Текст] / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М.: Наука, 1988. – 216 с.
19. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
20. Ставицька Л. О. Естетика слова у художній літературі 20–30 рр., ХХ ст. [Текст]: автореф. дис. ... докт. філол. наук 10.02.01 / Л. О. Ставицька. – К., 1996. – 52 с.

21. Ткаченко О. Мова і національна ментальність (спроба сучасного синтезу) [Текст] / О. Ткаченко: К. Грамота. – 2006. – 240 с.
22. Ткаченко О. Українська мова: сьогодення й історична перспектива [Текст] / О. Ткаченко: К. : Наукова думка. – 2014. – 512 с.
23. Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принцип семантического описания лексики [Текст] / А. А. Уфимцева. – М: Наука, 1986. – 240 с.

References

1. Arutyunova N. D. Tipy yazykovykh znacheniy: Otsenka. Sobytiye. Fakt [The types of language meanings. Evaluation. Events. Fact.] / Arutyunova N. D. – M.: Nauka, 1988. – 341 s.
2. Bahan O. Ideoloh natsionalnoi velychi [An ideologist of the national grandeur] / O. Bahan // Dmytro Dontsov. Khrestom i mechem. Tvory. – Ternopil : Rada, 2010. – S. 8–66.
3. Barylova H. K. Ukrainska etnolinhvistyka: [The Ukrainian Ethnolinguistics]: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / H. K. Barylova, K. D. Hlukhovtseva. – Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2011. – 228 s.
4. Batsevych F. S. Narysy z linhvistychnoi prahmatyky: [Essays in the linguistic pragmatics] / F. S. Batsevych. – Lviv: PAIS, 2010. – 336 s.
5. Bohdan S.K. Metody i metodyka linhvostylistychnykh doslidzhen: metodychni rekomendatsii dlia studentiv filolohiv [Methods and methodology of lingual-stylistic research: methodological recommendations for students-philologists] / S.K.Bohdan. – Lutsk: Vezha -Druk, 2014. – 28 s.
6. Vashchenko V. S. Ukrainska leksikolohiia. Semantyko-stylistychna typolohiia sliv [The Ukrainian lexicology. Semantic-stylistic typology of words] / V.S.Vashchenko. – Dnipropetrovsk: DDU, 1979. – 126 s.
7. Vekua N. Antonimiiia yak leksyko-semantychnе yavyshche [Antonymy as a lexical-semantic phenomenon] / N. Vekua // Dyvoslovo. – 2007. – # 6. – S. 26–32.
8. Holubovska I. O. Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu: [Ethnic peculiarities of linguistic world images] / I. O. Holubovska. – K.: Lohos, 2004. – 284 s.
9. Dontsov D. Dukh nashoi davnyiny [The spirit of our antiquity] / D.Dontsov. – Lviv–Kyiv: Nakladom Yu. Kryvoruchka, 2011. – 160 s.
10. Yeshchenko T. A. Linhvistychnyi analiz tekstu: [Linguistic analysis of a text]: navch. posib. / T. A. Yeshchenko. – K.: VTs «Akademiiia», 2009. – 264 s.
11. Zhaivoronok V. Ukrainska etnolinhvistyka. Narysy [The Ukrainian ethnolinguistics. Essays.] / V. Zhaivoronok. – K.: Dovira, 2007. – 262 s.
12. Kopus O. Peryfrazy yak element kontseptualnoi kartyny svitu v romanakh Olesia Honchara [Periphrases as an element of conceptual world image in the novels by Oles Honchar] / O. Kopus // Dyvoslovo. – 2013. – # 1. – S. 33–37.
13. Kosmeda T. A. Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: zasoby vyrazhennia katehorii otsinky v ukrainskii ta rosiiskii movakh [Axiological aspects of pragmalinguistics: expressive means of evaluation category in the Ukrainian and Russian languages]: avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk 10.02.01; 10.02.02 / T. A. Kosmeda. – Kh., 2001. – 32 s.
14. Kochan I. M. Linhvistychnyi analiz tekstu: [Linguistic analysis of a text]: Navch. posib. / I. M. Kochan. – K.: Znannia, 2008. – 423 s.
15. Mykytiuk O. Kolioronazvy yak vidtvorennia ideolohii Dmytra Dontsova [Colour names as a reproduction of Dmytro Dontsov's ideology] / O. Mykytiuk // Linhvostylistychni studii: nauk. zhurn. – Lutsk: Skhidnoievrop. nats. un-y im. Lesi Ukrainky, 2016. – Vyp. 4. – S. 144–153.

16. Moisiienko A. K. Slovo v apertseptsiinii systemi poetychnoho tekstu: dekoduvannia Shevchenkovoho virsha [A word in an apperceptive system of a poetical text: decoding of a Shevchenko's poem]: avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk 10.02.01 / A. K. Moisiienko. – K., 1997. – 32 s.
17. Radevych-Vynnytskyi Ya. K. Movna skladova natsionalnogo buttia: Studii z ukrainskoi linhvonatsiologii [Linguistic constituent of national existence: Workshops in the Ukrainian linguonatology] / Ya. K. Radevych-Vynnytskyi. – Kyiv; Drohobych : Posvit, 2013. – 268 s.
18. Rol' chelovecheskogo faktora v yazykye: Yazyk i kartina mira [The role of a human factor in a language: Language and the world image] / B. A. Serebrennikov, Ye. S. Kubryakova, V. I. Postovalova i dr. – M.: Nauka, 1988. – 216 s.
19. Selivanova O. O. Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopaedia] / O. O. Selivanova. – Poltava: Dovkillia-K, 2011. – 844 s.
20. Stavytska L.O. Estetyka slova u khudozhnii literaturi 20–30 rr., XX st. [Aesthetics of a word in belles-lettres of 20-30th of XXc.]: avtoref. dys. ... dokt. filol. nauk 10.02.01 / L. O. Stavytska. – K., 1996. – 52 s.
21. Tkachenko O. Mova i natsionalna mentalnist (sproba suchasnoho syntezy) [Language and national mentality (an attempt of modern synthesis)] / O. Tkachenko: K. Hramota. – 2006. – 240 s.
22. Tkachenko O. Ukrainska mova: siohodennia i istorychna perspektyva [The Ukrainian language: nowadays and historical perspective] / O. Tkachenko: K.: Naukova dumka. – 2014. – 512 s.
23. Ufimtseva A. A. Leksicheskoye znacheniye. Printsyp semanticheskogo opisaniya leksiki [Lexical meaning. Principle of semantic description of a vocabulary] / A. A. Ufimtseva. – M: Nauka, 1986. – 240 s.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ СРЕЗ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА ДМИТРИЯ ДОНЦОВА

О. Р. Микитюк

***Аннотация.** В настоящее время не представлены характеристики интеллектуального наследия Дмитрия Донцова в языковом плане, не показано семантического веса лексики его работ как основы для создания картины мира. До сих пор без внимания остается научно-публицистический стиль, в котором лексико-семантические отношения между словами являются фактором актуализации внимания.*

Цель: рассмотреть лексико-семантический аспект текста «Дух нашей древности» как систему создания языковой картины мира, установить связь лексики произведения с мировоззрением автора. Поставленная цель позволяет воспроизвести взгляды автора, проанализировать роль антонимии, синонимии, паронимии и омонимии как основы общественно-политической веса произведения.

Результаты: впервые за объект языкового исследования взято произведение «Дух нашей древности» Дмитрия Донцова, лексика которого отражает языковую картину мира; показано государственносозидательную, нациетворческую, активизационную и аргументативную функции языка; описано роль автора в формировании лексико-семантической системы произведения; выяснено самобытный стиль автора.

Перспективой исследования материала является: показать тенденции употребления антитезы, амплификации, паронимазия и других стилистических явлений в различных произведениях автора; выявить лингвостилистические особенности философских, культурологических, политических произведений

публициста; выделить лексико-семантические явления не только на уровне синхронии, но и на уровне диахронии.

Ключевые слова: языковая картина мира, лексико-семантические отношения, общественно-политическая нагрузка лексики, Дмитрий Донцов

LEXICAL-SEMANTIC ASPECT OF DMYTRO DONTSOV'S LINGUISTIC WORLD IMAGE

O.R. Mykytiuk

Abstract. *Introduction.* Lexical system of a language has always been an object of study. However, no characteristic of works by Dmytro Dontsov in terms of language has yet been provided, semantic load of the vocabulary in his works as a mental and linguistic image of the world has not been shown. As of today, scientific-journalistic style, in which lexical-semantic relations between words are the factor of actualization of attention, has remained beyond the attention.

Due to historical and political realias elimination of Diaspora's works in the Ukrainian language corpus occurred. Therefore, the research of antonymy, synonymy, paronymy of the text "The spirit of our antiquity" has become relevant.

Purpose. To consider lexical-semantic truncation of the work by Dmytro Dontsov as a system of creating linguistic world image.

Methods. In the article the method of informational and semantic analysis, method of structural semantics, method of textocentric analysis, method of complex analysis and others have been applied.

Results. Lexical-semantic relations between words help to characterize certain social phenomena, reproduce historical background, comprehend contemporary political realias, reflect the colouring of the text.

The extreme right views of Dmytro Dontsov are always based on opposites, which in terms of language are reflected by antonyms. The majority of antonymic pairs describe the layering of the society, since we have: hot and cold, higher (class, caste) and lower, and others.

In order to intensify the expressiveness the author uses semantic contrast extremely often and, therefore, conceptually compares opposing views, phenomena that are reflected stylistically by antithesis. This stylistic figure accentuates cultural background of a certain epoch, renders colouring of the writer's language. For example, antitheses of Dmytro Dontsov concern: social castes (on the one part – shameless and outlaw, and on the other part – noble).

Ideological background of the work is rendered by the stylistic figure oxymoron. For example, a church is bezzakonyi zakon (lawless law), stala nestalist (stable instability) dominates.

The phenomenon of paronymy is connected with the phenomenon of paronomasia: comic or figurative use of words similar in sound. For example, when characterizing active populaton segment, the author feels that they will appear not from vyboru (election), but from doboru (selection). Another expression of human essence is not slava (fame), but strava (dish).

Numerous amplifications in Dmytro Dontsov's piece of work draw the reader's attention by means of stringing a series of words with different semantic shades. For example, sum (sorrow), tuha (grief), zhal (regret) has almost become the virtue of modern times.

In the publicist's text numerous ranges of synonyms, antonyms, paronyms, reproducing the position of the author are used which serve as bright lingual-expressive means of creating linguistic world image.

Originality. The lexical-semantic truncation of the work "The spirit of our antiquity" by Dmytro Dontsov, which is a reproduction of linguistic world image, has been researched

for the first time. State-, nation-building, actualizing and representative functions of language as a main factor of influence on public consciousness have been shown. Vocabulary of the work has been described as a significant factor in the national-ethnic way of thinking. The role of an author in the creation of lexical-semantic system of work has been shown. The original style of the author has been discovered.

Conclusion. Due to numerous oppositions (antithesis), using synonyms (amplification), expressive paronyms the scientific and journalistic text of a theorist and an ideologue of the Ukrainian nationalism is an effective tool of influence on the creation of the national elite. Lexical-semantic analysis allows showing a framework of Dmytro Dontsov's views, convinces the reader in the position of the author, and influences understanding of the current situation.

The potential of researching this material is to show tendencies of using antithesis, amplification, paronomasia and other stylistic phenomena in various works of the author; discover lingual-stylistic peculiarities of philosophical, cultural, political works of a publicist; distinguish lexical-semantic phenomena not only at the level of synchrony but also at the level of diachrony.

Keywords: linguistic view of the world, lexical-semantic relations, social and political burden vocabulary, Dmytro Dontsov

УДК 821.161.2-322.1.09“18”Н.Кобринська:801.631.5

**«ПОТУГА, ЩО ВОЛОДІЄ ПРЕСТОЛОМ СВІТА»
(ВІТАЛЬНА АКСІОЛОГІЯ Й ПОЕТИКА
НОВЕЛИ НАТАЛІЇ КОБРИНСЬКОЇ «ЗАСУД»)**

А. І. ШВЕЦЬ, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут Івана Франка НАН України
E-mail: alla_shvec@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано поетику художнього психологізму маловідомої новели Н. Кобринської «Засуд» (1906 р.) з погляду характеротворення, стильових виявів, авторської інтенційності у дослідженні феноменів позасвідомості.

Осмислено автопсихографічну генезу цього твору. Онтологічна дихотомія життя – смерть, глибокі філософські рефлексування й душевні сум'яття, врешті й домінуюча танатологічна візійність, що генерують внутрішньо-подієвий, психологічний сюжет цього твору були інспіровані тогочасними біографічними реаліями, стресовими переживаннями, ситуацією життєвого відчаю, самотності, зреченого замолоду материнства, що їх зазнала Кобринська на схилку літ.

З'ясовано ідейно-естетичні паралелі твору Кобринської зі світоглядною концепцією «філософії життя», головними засадами якої були вітальні вартості, екзальтована життєвість, чуттєва розкутість, насолода, емоційний порив, поцінування життя. Концептуальні засади «філософії життя» виявляються також в імагологічній тканині цього твору. Авторка вдало експлікує пафос долі, залежність людського життя від фатуму (грізного засуду богині Немезіди), наснажує твір трагічними екзистенційними мотивами; в поетикальну парадигму уводить символічний образ човна, техніку фізіогномічного мистецтва з гендерними особливостями.

Ключові слова: вітаїзм, аксіологія, маскулінна чуттєвість, «філософія життя», поетика, катарсис